

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu : 1607. - 2007. : u povodu 400. obljetnice / [fotografije Darko Čizmek, Sonja Hrelja, Sanja Vešligaj ; urednik Aleksandar Stipčević]. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2007. 155 str.

ISBN: 978-953-500-057-0

Nacionalna i sveučilišna knjižnica, jedinstvena ustanova od nacionalnoga značenja, ujedno i središte hrvatskoga knjižničarskog sustava, ove godine obilježava 400. obljetnicu utemeljenja. O toj prigodi objavljena je reprezentativna monografija koja detaljno opisuje nastanak, djelovanje i suvremeni trenutak hrama i riznice hrvatske kulture. Uz povijesni pregled četiristoljetna rasta Knjižnice, monografija, bogato ilustrirana i atraktivno dizajnirana, daje presjek kroz brojne knjižnične zbirke i aktivnosti te tako čitatelju pruža cjelovit uvid u njezinu strukturu i djelatnost nacionalne knjižnice Republike Hrvatske i središnje knjižnice Sveučilišta u Zagrebu. Monografija ima značaj zbornika, a autori priloga dugogodišnji su knjižničari i vrsni poznavatelji različitih područja knjižničarstva.

U prvom prilogu *Nacionalna i sveučilišna knjižnica : Od knjižnice Isusovačkog kolegija do Europske knjižnice*, autor Josip Stipanov prihvatio se složene zadaće "pisanja povijesti jedne knjižnice s gotovo četiristoljetnim neprekidnim djelovanjem, koja se u tijeku te povijesti doista razvijala i proširivala djelokrug svojega djelovanja i novih zadaća postavši, s vremenom, od male knjižnice jednog kolegija i gimnazije sveučilišnom knjižnicom najstarijeg sveučilišta u ovom dijelu Europe i nacionalnom knjižnicom jednoga naroda, te u najnovije doba i punopravnim članom u izgradnji Europske knjižnice". Naime, 1607. osnovana je knjižnica zagrebačkoga Isusovačkog kolegija – prve javne gimnazije u Zagrebu – koja 1669. poveljom cara Leopolda I. postaje knjižnicom novoosnovane Akademije, prve više škole u Hrvatskoj, začetkom Zagrebačkoga sveučilišta. Ukinućem isusovačkoga reda, odnosno gimnazije (i Akademije) Zagrebačkoga kolegija 1773., knjižnica 1776. prelazi u sastav Akademije znanosti kao više škole za pravo, filozofiju i teologiju. Već sljedeće, 1777. godine, Baltazar Adam Krčelić oporučno je svojom zbirkom obogatio fond knjižnice, potaknut idejom da knjižnica bude otvorena javnosti. Njegov primjer slijedit će mnogi isusovci i donatori, od grofice Eleonore Patačić i zagrebačkoga biskupa Maksimilijana Vrhovca do Miroslava Krlež. Osnutkom Sveučilišta u Zagrebu 1874. knjižnica postaje dijelom Sveučilišta i prerasta u Sveučilišnu knjižnicu, a sljedeće godine njezinu upravu preuzima ravnatelj Ivan Kostrenčić, prvi hrvatski školovani knjižničar koji se, pored nastojanja na izrastanju knjižnice kao sveučilišne i općenarodne, odnosno nacionalne, zdušno zalagao i za izgradnju nove zgrade. Potonje se ostvarilo poslije Kostrenčićeva odlaska u mirovinu, kada 1913. knjižnica seli u novi prostor, prvu zgradu podignutu za jednu knjižnicu u ovom dijelu Europe, istodobno jednu od najznačajnijih secesijskih zgrada uopće. Iako već od početka 19. stoljeća počinje dobivati nacionalna obilježja, knjižnica se uz naziv sveučilišna, tek od sredine 20. stoljeća i službeno počinje nazivati i nacionalnom. Veliki je događaj u najnovijoj povijesti knjižnice

svakako 28. svibnja 1995. kada je svečano otvorena nova zgrada koja je, kako je istaknuo autor priloga “druga zgrada koju je hrvatski narod izgradio za svoju nacionalnu knjižnicu u istom stoljeću, što je doista rijedak primjer u Europi”.

U prilogu *Ostavštine – darovi u knjižničnom fondu* Branko Tomečak navodi, osim već spomenute Krčelićeve donacije koja je dugo bila temeljem Akademijine knjižnice, čitav niz darovatelja. Među njima su Eleonora Patačić, biskup Maksimilijan Vrhovac, Janko Drašković, Ljudevit Gaj, Dragutin Rakovac, Ivan Kukuljević i drugi. I mnoge ustanove svojim su donacijama pridonosile rastu fondova Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Zamjetno je da se posljednjih desetak godina prosjek darovanih knjiga kreće do 25 posto u odnosu na ukupno pribavljene, a znatan je i udjel darovanih stranih publikacija.

Svoj prinos *Stari rukopisi i stare knjige* Ivan Kosić započinje podsjećanjem na važan otkup Kraljevske sveučilišne knjižnice kojim se 1893. došlo u posjed rukopisnoga i knjižnoga fonda Ljudevita Gaja. Njegova je knjižnica sadržavala oko 16.000 knjiga i više od 700 rukopisa, a također i Gajevu osobnu rukopisnu ostavštinu. U fondu Zbirke rijetkosti nalazi se više od pedeset kodeksa nastalih u razdoblju od 10. do konca 16. stoljeća, među kojima su *Istarski razvod*, *Vinodolski zakonik*, *Petrisov zbornik* i drugi. U zbirci je pohranjeno oko 200 prvotisaka, među kojima je i dvanaest što ih je tiskao najstariji hrvatski tiskar i nakladnik Andrija Paltašić i devet Dobrića Dobričevića. Osim prvotisaka s djelima hrvatskih pisaca tiskanih u europskim tiskarskim središtima, zbirka posjeduje i po dva djela tiskana u Senju i u Rijeci u prvoj polovici 16. stoljeća. Tu je također i šest knjiga tiskanih u Urachu, 19 liturgijskih knjiga tiskanih u Tiskari Kongregacije za nauk vjere u Rimu, knjige putujućih tiskara druge polovice 16. stoljeća u sjeverozapadnoj Hrvatskoj te knjige tiskane u Tiskari Pavla Rittera Vitezovića. Zastupljena su i djela Marka Marulića, Marina Držića, Andrije Kačića Miošića, Fausta Vrančića, Bartula Kašića, Frane Petrića, Ivana Lučića, Marina Getaldića, Ruđera Boškovića i drugih znamenitih hrvatskih autora. U zasebnoj su skupini stare i rijetke knjige stranih autora, primjerice Philippa Melanchthona i Isaaca Newtona. U ovoj zbirci su pohranjene i stare novine i časopisi, među njima i prve novine na hrvatskom jeziku *Kraglski Dalmatin* te Gajeve *Novine horvatzke* i *Danicza Horvatzka*, *Slavonzka* i *Dalmatinzka*. U posebnim se skupinama čuvaju plakati, proglasi i službene naredbe te pretisci i preslici. Naposljetku, kao cjeline čuvaju se Bibliotheca Zriniana i knjižnica obitelji Kušević.

O rukopisima iz Zbirke rukopisa i starih knjiga, u kojoj su pohranjeni kodeksi iz 15., 16. i 17. stoljeća, osobne ili obiteljske ostavštine znamenitih pojedinaca 19. i 20. stoljeća. zajedno s korespondencijom, piše Irena Galić. U Zbirci rukopisa izdvajaju se spisi Baltazara Adama Krčelića, Bartula Kašića, Ljudevita Gaja, rukopisna ostavština obitelji Vrančić, Zrinski, Patačić, Mažuranić i Kušević, brojni prijevodi dubrovačkih autora itd. U Zbirci rijetkosti čuvaju se i djela hrvatskih književnika 20. stoljeća, od S. S. Kranjčevića do M. Krleža.

Tomislav Murati autor je priloga *Hrvatska knjiga*. Hrvatsku knjigu u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici predstavlja nacionalni fond Croatica, tj., kako ističe

autor, “ukupna, ponajprije knjižna, ali i neknjižna građa (rukopisi, note, grafike, zemljopisne karte, plakati i sl.), koja je po svom nastanku i predmetu relevantna za nacionalnu funkciju Knjižnice, odnosno – šire gledano – za nacionalnu kulturnu baštinu”. Stoga Croatici najprije pripadaju djela publicirana u Hrvatskoj, potom djela hrvatskih autora objavljena na različitim jezicima i u različitim zemljama, djela na hrvatskome jeziku i djela o Hrvatima i Hrvatskoj. Prikupljanje građe publicirane u Hrvatskoj zajamčeno je zakonskim propisima o besplatnoj dostavi tzv. obveznog (dužnog) primjerka, kojim se knjižnica prvi put koristi 1816. godine.

O Grafičkoj zbirci Nacionalne i sveučilišne knjižnice, osnovanoj 1918., piše Mikica Maštrović. Nešto prije osnutka zbirke, 1914. Knjižnica je došla u posjed iznimno vrijedne Valvasorove zbirke crteža i grafika. U Grafičku zbirku uvršteni su i oni grafički listovi i crteži koji su se tijekom vremena našli u knjižnici, među njima i crteži austrijskoga baroknog arhitekta Fischera von Erlacha te grafike Rembrandta, Georga Grosza, Oskara Kokoschke i Käthe Kollwitz. Zbirka posjeduje i djela hrvatskih autora koji su djelovali izvan granica Hrvatske: Jurja Julija Klovića, Martina Rote Kolunića i Andrije Medulića. Velikim brojem crteža i grafika zastupljeni su osnivači zbirke Menci Clement Crnčić, Tomislav Krizman, Branko Šenoa i Ljubo Babić. Od 1960. Grafička zbirka osim crteža, grafika, grafičkih mapa i *ex librisa* u svoj fond uvrštava razglednice, ilustrirane plakate i ovitke knjiga.

Mira Miletić Drder pak piše o Zbirci zemljopisnih karata i atlasa u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, najvećoj zbirci kartografske građe u Hrvatskoj. Fond ove zbirke dijeli se na stariju kartografsku građu – karte i atlasi nastali od sredine 16. do sredine 19. stoljeća te osobito vrijedne rukopisne karte, i na kartografsku građu nastalu od sredine 19. stoljeća do danas.

O Zbirci muzikalija i audiomaterijala, osnovanoj 1947. kada su muzikalije izdvojene od ostaloga knjižnog fonda gdje su se do tada nalazile, piše Tatjana Mihalić. Zbirka skrbi o nabavi, obradi, smještaju, pohrani i davanju na uporabu tiskanih muzikalija, audiomaterijala (gramofonske ploče, audiokasete i CD-ovi) i rukopisnih muzikalija. Kao najvrjedniji dio fonda ističu se rukopisne ostavštine istaknutih hrvatskih skladatelja.

O Zbirci iseljeničkoga tiska piše Branko Hanž, koji naglašava da se ova zbirka počela “sustavno oblikovati, tj. popunjavati i izgrađivati od druge polovice 1988. godine, nakon nešto liberalnijeg odnosa prema iseljeničkom tisku, a naročito nakon izglasavanja Ustava Republike Hrvatske kojim je uklonjena granica između Hrvata u iseljenoj i Hrvata u domovinskoj Hrvatskoj”. Zbirka je znatno obogaćena nakon poziva Nacionalne i sveučilišne knjižnice upućenog istaknutim pojedincima i udrugama u hrvatskom iseljeništvu da joj ustupe, odnosno daruju ono što su oni prikupili i sačuvali. Među prvim koji su se odazvali tom pozivu bili su Štefica i Vinko Nikolić, čiji će primjer slijediti i mnogi drugi. Zahvaljujući svim tim donatorima, ističe Hanž, “nacionalni fond je dobio komponentu koja je domovini bila dugo negirana, zabranjivana i proganjana”.

S vremenom je Nacionalna i sveučilišna knjižnica dobila i zakonsku obvezu prikupljati građu za nacionalnu bibliografiju, izrađivati je i objavljivati. Svoju zadaću hrvatske nacionalne knjižnice, ističe Slavko Harni u svome prilogu *Bibliografski rad*, knjižnica danas ostvaruje kroz četiri bibliografska programa nacionalnoga značaja: opću retrospektivnu bibliografiju knjiga, opću tekuću bibliografiju knjiga (Niz A), selektivnu tekuću bibliografiju priloga iz časopisa (Niz B) i tekuću bibliografiju serijskih publikacija (Niz C). Dosege u radu na tim bibliografijama autor priloga promatra u relevantnim razdobljima u povijesti knjižnice.

O kulturnoj djelatnosti knjižnice, od otvaranja izložbene dvorane u tadašnjoj Kraljevskoj sveučilišnoj knjižnici smještene u netom otvorenoj secesijskoj zgradi na Marulićevu trgu do naših dana, piše Davorka Pšenica. Osim brojnih izložaba, tribina i razvijene suradnje s mnogim knjižnicama i ustanovama u svijetu, samostalno ili u suradnji organizira seminare, okrugle stolove, konferencije, skupove, radionice i različite prigodne programe.

U prilogu *Zaštita i pohrana knjižnične građe* Irena Medić podsjeća na neprocjenjivo bogatstvo pisane baštine koje se stoljećima prikuplja i brižno čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici. Još 1940. u knjižnici je osnovana prva stručna radionica – fotolaboratorij, a šezdesetih godina 20. stoljeća započinje i restauratorska djelatnost. Konzervatorsko-restauratorska djelatnost danas se odvija u dobro opremljenim prostorima i optimalnim uvjetima rada.

Osim sastavljanja i objavljivanja popisa poput bibliografija i kataloga, od sedamdesetih godina 20. stoljeća Nacionalna i sveučilišna knjižnica objavljuje brojna izdanja koja prate i dokumentiraju njezine razne djelatnosti. O izdavačkoj djelatnosti knjižnice piše Daniela Živković, ponajprije ističući pretiske i monografije o uglednim hrvatskim umjetnicima u Biblioteci Grafičke zbirke i grafičke mape. Mnoga izdanja nastala su u suradnji s drugim nakladnicima i ustanovama. Osim tradicionalnoga, knjižnica se bavi i elektroničkim izdavaštvom. Velik broj publikacija čine katalozi izložaba što ih priređuje knjižnica, a brojna su i izdanja različitih priručnika s područja knjižničarstva.

Prilog Marine Mihalić nosi naziv *Korisnici* i u njemu, polazeći od *Konstitucija Družbe Isusove* iz 1695. kojima se utvrđuje način uređenja isusovačke knjižnice, njezino upravljanje, imenovanje knjižničara i pravo uporabe, potom *Naputka za knjižničara akademičke knjižnice zagrebačke* sve do primjera iz suvremene knjižnične prakse, autorica utvrđuje da je knjižnica “oduvijek bila stjecište i utočište intelektualcima, studentima koji su dolazili u Zagreb da bi stasali u sveučilišne profesore, književnike, muzičare, stručnjake na raznim područjima”.

Autor posljednjeg priloga Vladimir Magić piše o Metropolitanskoj knjižnici, koja je tijekom osamdeset godina bila smještena u zgradi koja je 1913. bila sagrađena za sveučilišnu knjižnicu. Premda nije bila sastavnim dijelom Sveučilišne, odnosno kasnije Nacionalne i sveučilišne knjižnice, Metropolitanska je knjižnica bila uključena u tu knjižnicu i prostorno i funkcionalno. Autor ističe da počeci Metropolitanske knjižnice sežu u 11. stoljeće, skreće pozornost na dragocjenu rukopisnu baštinu, 257 inkunabula i drugu vrijednu građu.

Monografija *Nacionalna i sveučilišna knjižnica*, kojoj je urednik Aleksandar Stipčević, znatan je prinos poznavanju povijesti i suvremenoga trenutka riznice pisane riječi, koja se s pravom diči svojom 400. obljetnicom.

Ivana Marinković Zenić